

6. Яковенко Л. І. Економічні основи модернізації вищої освіти в умовах становлення економіки знань / Л. І. Яковенко, О. В. Пашенко. – Полтава: Скайтек, 2011. – 216 с.
7. Формирование общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы // Публикации Всемирного банка; пер. с англ. – М: Весь Мир, 2003. – 232 с.
8. Salmi H. Public understanding of science: universities and science centres. Management of University Museums. Education and skills. – OECD, Paris, 2001. – P. 51–161.
9. Education at a Glance 2011. OECD INDICATORS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/61/2/48631582.pdf> – Organisation for economic co-operation and development
10. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Э. Тоффлер; науч. ред., авт. предисл. П. С. Гуревич. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 669 с.
11. Presidents' Declaration on the Civic Responsibility of Higher Education. – Campus Compact. – Providence, 2002. – 9 p.

Надійшла до редколегії 29.03.2012 р.

УДК 339.982

О. Б. Чернега, Ю. Г. Бочарова

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДСУМКИ ПЕРШОЇ ДЕКАДИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ГЛОБАЛЬНІ АСИМЕТРІЇ ТА ДИСПРОПОРЦІЇ РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ

Здійснено аналіз сучасних особливостей прояву глобальних асиметрій та диспропорцій соціально-економічного розвитку, визначено найбільш суттєві «розриви» між бідними та багатими країнами.

Ключові слова: розвинені країни, країни, що розвиваються, асиметрії, диспропорції, абсолютний розрив, ООН, Всесвітній банк.

Проведен анализ современных особенностей проявления глобальных асимметрий и диспропорций социально-экономического развития, определены наиболее существенные «разрывы» между бедными и богатыми странами.

Ключевые слова: развитые страны, развивающиеся страны, асимметрии, диспропорции, абсолютный разрыв, ООН, Всемирный банк.

In the article the modern features of global asymmetries and disparities of socioeconomic development are analyzed. The most important gaps between the rich and poor countries are defined.

Key words: developed countries, developing countries, asymmetry, disparities, the absolute gap, UNO, World Bank.

Вступ. На початку ХХІ ст. асиметричність та диспропорційність соціально-економічного розвитку окремих суб'єктів світового господарства все більше поглиблюються, незважаючи на різноманітні позитивні впливи глобалізаційних процесів на господарчі процеси та значні зусилля світової спільноти, спрямовані на ліквідацію нерівності. Виникає нагальна потреба постійного моніторингу глобального рівня асиметричності та диспропорційності розвитку з метою зниження (або навіть ліквідації) негативних проявів глобалізації та підвищення ефективності наднаціонального регулювання макроекономічних процесів. Однак, незважаючи на актуальність такого роду аналітичних досліджень [1–15], сьогодні вони є фрагментарними і внаслідок цього не дають змоги досягнути сучасний стан та особливості прояву глобальної нерівності.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та аналіз основних проявів глобальної нерівності.

Результати. Відповідно до результатів дослідження Всесвітнього банку [5] станом на 2009 р. із 192 країн – членів ООН 70 країн (16 % населення світу) є країнами з високим рівнем прибутків населення – багаті країни (ВНП на душу населення перевищує 12 276 дол.), 110 (72 % населення світу) фіксують середній (або вищий та нижчий за середній) рівень прибутків (ВНП на душу населення від 1 006 до 12 275 дол.); 35 держав (12 % населення світу) – країни з низьким рівнем прибутків, або бідні країни (ВНП на душу населення менше 1 005 дол.).

Протягом 2000–2009 рр. розрив ВНП між країнами з високим та низьким рівнем прибутків збільшився у 73,3 раза, або на 65 983,7 млрд дол.; ВНП на душу населення – у 7,1 раза, або на 64 751 дол.:

– у 2000 р. ВНП багатих країн становив 24 994 млрд дол., у 25 разів перевищуючи аналогічний показник бідних країн – 997 млрд дол. (абсолютна різниця – 23 997 млрд дол., відносна – понад 25 разів). У 2009 р. розрив у валових прибутках багатих і бідних країн вже становив 41 987 млрд дол.; прибутки багатих країн більше ніж у 98 разів перевищували прибутки бідних країн;

– у 2000 р. ВНП на душу населення багатих країн (27 680 дол.) був на 27 270 дол. більшим (у 67 разів) за аналогічний показник бідних країн (509 дол.). У 2009 р. розрив за цим показником між багатими та бідними країнами становив вже 37 481 дол. Прибутки громадян у багатих країнах (37 990 дол.) більше, ніж у 74 рази, перевищували прибутки у бідних країнах (509 дол.).

Згідно з класифікацією ООН [6] станом на 1 січня 2011 р. із 218 країн світу 18 віднесено до категорії транзитивних, 44 – розвинених, 156 – країни, що розвиваються: а) країни із високим рівнем доходів – 41 (ВВП на душу населення перевищує 4500 дол.); б) країни із середнім рівнем доходів – 52 (ВВП на душу населення від 1 000 дол. до 4 500 дол.); в) країни з низьким рівнем доходів – 63 (ВВП на душу населення менше 1 000 дол.); г) найменш розвинені країни світу – 48, із яких 41 (станом на 11 квітня 2011 р.) належить до бідних країн із високим рівнем заборгованості.

Для ідентифікації країн, що належать до групи найменш розвинених, ООН використовує такі критерії:

1) низький рівень доходу, який підраховується як приблизне середнє значення ВВП на душу населення за три роки (менше 750 дол. для включення у перелік, вище 900 дол. для виключення із переліку);

2) слабкість людських ресурсів, що підраховується на основі таких показників, як харчування, здоров'я, освіта, грамотність дорослого населення;

3) економічна вразливість, що визначається за допомогою таких показників, як нестабільність сільськогосподарського виробництва, нестабільність експорту товарів та послуг, економічна значущість нетрадиційних видів діяльності (частка обробної промисловості та сучасних послуг у ВВП), концентрація товарного експорту, негативний вплив вузькості економічної бази (яка вимірюється шляхом логарифмування чисельності населення) та частки населення, яке мігрувало через стихійні лиха.

Незважаючи на те що ООН і Всесвітній банк використовують різні критерії оцінювання розбіжностей в розвитку окремих країн світу, обидві організації фіксують посилення диспропорцій.

У доповіді Економічної та соціальної ради ООН «Огляд світового економічного і соціального стану за 2006 р.: дивергенція темпів зростання та розвитку» зазначається, що «в цілому, в 1960 р. розрив у рівнях прибутку між промислово розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, вже був досить значним, а протягом наступних років продовжував зростати. Посилення диспропорцій в рівнях прибутку між країнами, що розвиваються, стало особливо помітним після 1980 р. ...» [7].

У доповіді Економічної та соціальної ради ООН «Про світове соціальне становище 2009 р.» зазначено, що «протягом часу, що минув з 1980 р. (період, відзначений початком епохи стрімкої глобалізації), розрив у прибутках між найбагатшими і найбіднішими країнами значно збільшився... показник глобальної нерівності, вимірюваний за коефіцієнтом Джині, збільшився з 47 % в 1980 р. до майже 53 % у 2000 р. Нерівність у прибутках всередині країн також посилилася в більшості з них за цей період: з початку 80-х рр. ХХ ст. по 2005 р. нерівність у прибутках збільшилася в 59 із 114 країн, за якими є дані, і зменшилася в 40 з таких країн» [8, с. 9]. Як зазначає Б. Міланович, сьогодні «глобальна нерівність (між громадянами різних країн) виходить за межі цього інтервалу, сягаючи майже 70» [9, с. 8].

Протягом 1980–2009 рр. розрив між розвиненими та найменш розвиненими країнами суттєво збільшився (за показником номінального ВВП на душу населення – у 24,4 раза, або на 27 715 дол.):

– у 1980 р. ВВП розвинених країн (8 290,7 млрд дол.) був на 8 183,6 млрд дол. більшим (у 77,4 раза) за аналогічний показник найменш розвинених країн (107,1 млрд. дол.). У 2009 р. розрив сягав 38 308,8 млрд дол. ВВП розвинених країн (38 308,8 млрд дол.) та у 76 разів перевищував ВВП найбідніших країн (507,8 млрд дол.). Подібна ситуація була викликана підвищенням рівня інфляції у найбідніших країнах (для порівняння використовувався номінальний ВВП, що було обумовлено наявністю емпіричних даних);

– у 1980 р. ВВП на душу населення розвинених країн (9 869 дол.) був на 9 605 дол. (у 37 разів) більше за аналогічний показник найменш розвинених країн (264 дол.). У 2009 р. розрив досягнув 37 320 дол. ВВП на душу населення розвинених країн (37 934 дол.), у 61 раз перевищуючи аналогічний показник найменш розвинених країн (614 дол.).

Як засвідчують результати дослідження ООН [5, 10–12], світові асиметрії та диспропорції розвитку проявляють себе не лише через поляризацію країн світу, про що свідчать показники ВНД, ВВП, але й за всіма іншими параметрами. Так, якщо в 1995 р. на країни з низьким рівнем прибутків та країни з рівнем прибутків нижче за середній припадало в цілому 36,4 млрд дол., або 7,2 % загальносвітового багатства (країни із низьким рівнем прибутків – 2,5 млрд дол. (0,48 % загальносвітового багатства), країни з рівнем прибутків нижче за середній – 33,9 млрд дол. (6,7 %), у 2005 р. – 61,6 млрд дол. (9,1 %), на країни із низьким рівнем прибутків – 3,6 млрд дол. (0,5 %), на країни з рівнем прибутків нижче за середній – 58,0 млрд дол. (8,6 %), то на країни ОЕСР із високим рівнем прибутків – 421,6 млрд дол. (83,6 %) у 1995 р., 588,3 млрд дол. (81,9 %) у 2005 р.

Таким чином, незважаючи на збільшення внеску бідних країн у загальносвітовий показник багатства, розрив між внеском бідних та багатих країн протягом 1995 – 2005 рр. збільшився майже в 1,4 раза (з 385,2 млрд дол. у 1995 р. до 526,7 млрд дол. у 2005 р.).

Асиметрії в рівнях розвитку ще сильніше проявляються при оцінці всіх параметрів на душу населення. У бідних країнах проживає в середньому близько 70 % світового населення, у багатих – 20 %; крім того, темпи зростання населення суттєво відрізняються. Саме тому в 1995 р. розрив у рівнях багатства на душу населення між бідними та багатими країнами становив у середньому 470,1 дол., у 2005 р. – 576,8 дол.

Суттєві розбіжності між багатими та бідними країнами проявляють себе у структурі багатства. Найбільші диспропорції спостерігаються за часткою у структурі багатства природного (сільськогосподарські угіддя, райони та ліси, що знаходяться під охороною, корисні копалини та енергетичні ресурси) і нематеріального капіталу (людський, соціальний та інституційний капітал).

Країни ОЕСР із високим рівнем доходів значно випереджають бідні країни за часткою в структурі національного багатства нематеріального капіталу. Бідні країни випереджають багаті за часткою природного капіталу.

Саміт Тисячоліття, який відбувся під егідою ООН у вересні 2000 р., поставив перед світовою спільнотою амбіційне завдання ліквідувати соціально-економічну нерівність, а саме викоринити бідність і голод, забезпечити загальну початкову освіту, здорове материнство та навколишнє середовище тощо. Але, як свідчить статистика, хоча й відбувається поступове скорочення працюючих бідних (осіб, які заробляють не більше 1,25 / 2 дол. на день), темпи цього процесу є недостатніми. Статистична інформація надає можливість стверджувати, що географічні координати бідних – це Африка, Азія, Латинська Америка та частково Європа.

При цьому аналіз темпів зростання виробництва та його впливу на соціально-економічну нерівність дозволяє стверджувати, що:

- темпи зростання в країнах, які розвиваються, не дозволяють скоротити розриви в рівнях розвитку у зв'язку із випереджаючими темпами зростання кількості населення;

- усі країни світу відчули негативний вплив світової економічної кризи (2008–2009 рр.);

- абсолютне зростання обсягів виробництва в країнах, що розвиваються, не завжди приводить до очікуваного ефекту через диспропорції в ціноутворенні на світових ринках та особливості номенклатурного експорту товарів у країнах, що розвиваються.

«Становище на світових ринках є далеким від справедливого, та існує ряд умов, які не сприяють зменшенню дивергенції доходів між країнами. Завдяки більш значній «спадщині» багатші країни отримують преференційний доступ на ринки капіталу і виявляються менш уразливими для коливань на світових ринках сировини. Глобальні інвестори, як правило, віддають перевагу країнам, що відрізняються більш високим рівнем добробуту і більш розвиненими людським капіталом, інфраструктурою і організаційною базою, що гарантує менший інвестиційний ризик. Бідні країни характеризуються менш диверсифікованою економікою і структурами експорту, що робить їх набагато вразливішими для коливань цін на сировину і потрясінь на міжнародних фінансових ринках. Крім того, країни, що розвиваються, мають менші можливості на переговорах, де встановлюються норми, що регулюють глобальні ринки» [7].

Так, незважаючи на той факт, що протягом 1990–2009 рр. обсяги прямих іноземних інвестицій (ПІІ) найменш розвинених країн суттєво збільшилися – з 0,15 млрд дол. у 1990 р. до 28 млрд дол. у 2009 р., абсолютний розрив за обсягами ПІІ багатих та бідних країн посилюється: якщо в 1990 р. він оцінювався в 172,3 млрд дол., то в 2009 р. – у 538 млрд дол., тобто збільшився на 365,7 млрд дол., або більше, ніж утричі [10]. При цьому, незважаючи на зусилля бідних країн, багаті країни продовжують свою експансію на більшості товарних ринків і залишаються як провідними експортерами, так і імпортерами товарів та послуг.

Протягом 1980–2009 рр. розрив за величиною експорту товарів та послуг між багатими і бідними країнами суттєво збільшився (за показником експорту товарів – на 5 568,9 млрд дол., за показником експорту послуг – на 2 090,5 млрд дол.) [6]:

- у 1980 р. вартісний показник експорту товарів багатих країн був на 1 334,9 млрд дол. (у 91,8 раза) більшим за аналогічний показник бідних країн. У 2009 р. розрив досягнув 6 903,8 млрд дол. (перевищення в 56 разів);

- у 1980 р. вартісний показник експорту послуг багатих країн був на 310 млрд дол. (у 101 раз) більшим за аналогічний показник бідних країн. У 2009 р. розрив за цим показником між багатими та бідними країнами становив уже 2 400,5 млрд дол. Вартісний показник експорту багатих країн (2 421 млрд дол.) більше ніж у 118 разів перевищував даний показник бідних країн (20,5 млрд дол.).

Висновки. Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на тенденції до конвергенції, посилення взаємозалежності між суб'єктами світових процесів, асиметричність та диспропорційність залишаються об'єктивними атрибутами нової світогосподарської цілісності, що формується, і тому проблеми підвищення якості наднаціонального регулювання господарських процесів залишаються актуальними, потребують нових підходів до їх вирішення та аналізу.

Бібліографічні посилання

1. Анилионис Г. П. Глобальный мир: единый и разделенный. Эволюция теорий глобализации / Г. П. Анилионис, Н. А. Зотова. – М. : Междунар. отношения, 2005. – 676 с.
2. Офіційний сайт Ангуса Меддісона [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ggdc.net/MADDISON/oriindex.htm>
3. Колодко Г.ж. Мир в движении / Г.ж. В. Колодко; пер. с польск. Ю. Чайникова. – М. : Магистр, 2009. – 575 с.
4. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А. С. Філіпенко. – К. : Знання, 2007. – 670 с.
5. World Development Indicators 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>
6. Офіційний сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/>.
7. Обзор мирового экономического и социального положения, 2006 год: дивергенция темпов роста и развития (ООН) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/330/63/PDF/N0633063.pdf?OpenElement>
8. Обзор мирового экономического и социального положения, 2010 год. «Переоснащение мирового развития» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/wess2010.pdf>.
9. Milanovic B. More or Less [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2011/09/pdf/mila_novi.pdf
10. UNCTAD handbook of statistics 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unctad.org/en/docs/tdstat35_en.pdf
11. Changing Wealth of Nations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/ENVIRONMENT/Resources/ChangingWealthNations.pdf>
12. How does the structure of national wealth change as a country develops? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.worldbank.org/depweb/beyond/beyondco/beg_16.pdf
13. Rethinking Poverty Report on the World Social Situation 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/esa/socdev/rwss/docs/2010/fullreport.pdf>.
14. Офіційний сайт ЮНКТАД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>
15. Global Economic Prospects 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/INTGEP/Resources/335315-1307471336123/7983902-1307479336019/Full-Report.pdf>

Надійшла до редколегії 29.03.2012 р.

УДК 339.9+330.47

О. М. Сазонець

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Досліджено інноваційні процеси, наукоємність виробництва в економіці України та в світі. Наведено аналіз інформаційної сфери як інноваційно пріоритетної галузі економіки. Представлено процес розвитку глобального інформаційного суспільства. Окреслено перспективи розвитку процесів інформатизації суспільства.

Ключові слова: інноваційні процеси, інформаційна сфера, інформаційне суспільство, міжнародна корпорація.